

П'єр Адо

ПОКРИВАЛО ІЗІДИ

Нарис історії ідеї Природи





НОВИЙ АКРОПОЛЬ
КУЛЬТУРНА АСОЦІАЦІЯ

Pierre Hadot

Le Voile d'Isis

Essai sur l'histoire
de l'idée de Nature

Paris
Gallimard
2004

П'єр Адо

ПОКРИВАЛО ІЗІДИ

Нарис історії ідеї Природи

З французької переклала
Оксана Йосипенко



Київ
Культурна асоціація
«Новий Акрополь»
2016

УДК 1=161.2=030.133.1

ББК 87

А31

Адо П.

А31 Покривало Ізиди. Нарис історії ідеї Природи/ Переклад з французької О. Йосипенко. — К.: Новий Акрополь, 2016. — 470 с.

«Покривало Ізиди» — одна з останніх книг П'єра Адо (1922–2010), задум якої він, за власним зізнанням, виношував більше сорока років. У ній автор розкриває походження численних уявлень про природу і настанов щодо неї, які, на його думку, стали можливими завдяки різним тлумаченням афоризму Геракліта «Природа любить приховуватися», що творять відмінні формули розуміння реальності: «Те, що народжується, схильне зникнути»; «Природа вбирається у чуттєві форми та міфи»; «Природа приховує у собі таємні властивості»; «Буття розкриває себе у приховуванні» тощо. П'єр Адо реконструює таким чином контраверсійну історію ідеї Природи у західній думці, що вже упродовж більш ніж двадцяти п'яти століть розривається між тим, що він називає прометеєвою настановою («людина має опанувати природу і стати її господарем»), та орфічною настановою — «ніхто, окрім поета та митця, не може зазирнути за покривало таємниць Природи».

Книга є рідкісним для нашого часу прикладом синтезу філософського, наукового та мистецького підходів і, у цій якості, буде цікавою широкому інтелектуальному загалу.

ББК 87

Avec le soutien du



www.centrenationaldulivre.fr

- © Éditions Gallimard, 2004
- © О.Йосипенко, переклад українською мовою, примітки, післямова, 2016
- © Культурна асоціація «Новий Акрополь», 2016

ISBN 978-966-97200-5-4

*Арнольду Девідсону
і Даян Брентарі
на знак дружби
та вдячності*

Потрібно більше поважати *сором'язливість*, із якою Природа приховується за своїми різнобарвними загадками та непевностями.

Ніцше, Весела наука, Передмова, § 4

Позбавляти богинь їх одягу не відповідає моїм принципам екзегези і я проголошую, що це — єресь.

Богині не можуть бути позбавлені їх одягу, оскільки їх атрибути є їхніми субстанціями.

Сантаяна, Солілоквії в Англії, Лондон

Переднє слово

Я думав про цю книгу більше сорока років. Десь близько 1960 року я почав цікавитися різними значеннями, що їх могло мати поняття «таємниці природи» в Античності та у Новий час. У наступні роки я пристрасно захопився філософією природи та запитував себе, чи можливо, щоб у сучасному світі відбулось відновлення і, звичайно, метаморфоза досліджень подібного типу. Проте зайнятий викладацькою роботою та іншими справами, я ніколи не міг зосередитись на цьому проекті. Водночас, у контексті моїх тогочасних досліджень Плотина я підготував у 1968 році для «Зустрічей» товариства «Еранос» доповідь на тему «Внесок неоплатонізму у філософію природи на Заході», у якій зумів викласти важливі для мене ідеї. Особливо важливим для мене був приклад Гьоте, одночасно поета та вченого, який, на мою

думку, запропонував модель одночасно наукового та естетичного підходу до природи. Саме завдяки йому я наштотхнувся на образ і текст, які стали відправним пунктом у написанні цієї книги.

Перемістимо на мить ці образ і текст у їхній історичний контекст. З 16 липня 1799 року по 7 березня 1804 року німецький вчений Александр фон Гумбольдт у супроводі ботаніка Еме Бонплана здійснив надзвичайну подорож у Південну Америку з метою наукових досліджень, звідки привіз величезну кількість географічних та етнографічних спостережень. Першим результатом цих сповнених відкриттями років була доповідь, зроблена Гумбольдтом в Інституті Франції у 1805 році та опублікована у 1807 році під назвою «Нарис географії рослин». Німецька версія цієї праці побачила світ у 1807 році в Тюбінгені під назвою «Ideen zu einer Geographie der Pflanzen» зі сторінкою присвяти Гьоте. Присвята була покликана публічно визнати те, чим Гумбольдт був зобов'язаний автору «Метаморфози рослин»¹. Ця сторінка була прикрашена гравюрою, виконаною на основі малюнка, що його данський скульптор Торвальдсен зробив відповідно до побажань великого дослідника. Дивлячись на цю прекрасну алегоричну гравюру (іл. 1) ми можемо оцінити, наскільки віддалились від того духовного світу, в якому жили вчені, митці та поети ще на початку XIX ст. Ця алегорія була цілковито зрозумі-

¹ В листі від 6 лютого 1806 року (*Листи до Гьоте*, НА, Vd. 1, п. 302*) А. фон Гумбольдт повідомляє про надіслану книгу, віньєтка якої натякає на союз поезії, філософії та науки, що його реалізував Гьоте.

* В кінці книги читач знайде бібліографію, де розшифровано аббревіатури, які використовуються в посиланнях, та міститься кілька додаткових вказівок з приводу окремих цитованих джерел.

лою освіченим людям тієї доби. Нашим сучасникам вона абсолютно незрозуміла. Що це за оголений персонаж, який тримає лівою рукою ліру, а правицею знімає покривало зі статуї якоїсь дивної богині? Що це за богиня з розчепіреними руками та пальцями, яка має три ряди грудей і нижня частина тіла якої затиснута у вузькому футлярі, оздобленому зображеннями різних тварин? Та чому біля підніжжя статуї лежить книга Гьоте «Метаморфоза рослин»?

Гьоте сам запропонував варіант відповіді на ці запитання, коли написав: «А. фон Гумбольдт прислав мені переклад свого «Нарису географії рослин» з улесливою ілюстрацією, яка дає зрозуміти, що Поезія також може підняти покривало Природи»². Проте сучасний читач однаково не розуміє ні цієї загадки, ні цього пояснення. Чому Гьоте назвав цю богиню Природою? Чому ця Природа має таємниці? Чому з неї потрібно зняти покривало? Чому Поезія здатна це зробити?

Я коротко відповів на ці запитання у лекції, прочитаній у червні 1980 року в Академії літератури та літератури Майнца³. Поняття таємниці природи потрібно розуміти у контексті афоризму Геракліта: «Природа любить приховуватися». Покривало зі статуї природи знімає Аполон, бог Поезії, а сама статуя є зображенням богині Природи, що виникло внаслідок злиття образів Артеміді Ефеської та Ізиди. Тієї Ізиди, яка згідно з ан-

² Goethe, Die Metamorphose der Pflanzen. Andere Freundlichkeiten (1818–1820), HA, Bd. 13, S. 115.

³ Hadot P. Zur Idee der Naturgeheimnisse. Beim Betrachten des Widmungsblasses in den Humboldtschen «Ideen zu einer Geographie der Pflanzen» // Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz. Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse. – Jahrgang 1982. – N. 8. – Wiesbaden, 1982.

тичним надписом, що його цитує Плутарх, говорить: «жоден смертний не зняв з мене покривала». У цій лекції я також стисло окреслив історію метафори знімання покривала з природи. Ці сюжети були предметом моїх лекційних курсів у Колеж де Франс упродовж 1982–1983 років. Протягом наступних років я почав працювати над тим, що вважаю трьома аспектами одного й того самого феномена: історія екзегези фрагменту Геракліта, еволюція поняття таємниці природи, образ Ізиди в іконографії та літературі.

У цій книзі я викладаю результати згаданих досліджень. Вона є насамперед історичним твором, який стосується періоду від античності до початку ХХ ст. та який окреслює еволюцію ставлення людини до природи винятково у контексті метафори знімання покривала з природи. Втім, я маю поточнити, що не розглядав двох проблем, пов'язаних із поняттям таємниці природи. Перша проблема належить соціологічному порядку і стосується езотеризму: не лише природа відмовляється розкриватися, той, хто думає, що проникнув у її таємниці, також відмовляється їх повідомляти. Зацікавлений цією темою читач може звернутися до чудової та ґрунтовної праці Вільяма Імона «Наука і таємниці природи. Книги таємниць у середньовічній та ранньомодерній культурі»⁴. Ця книга, що заслуговує на переклад французькою, детально вивчає феномен, представлений з одного боку, численними книгами «таємниць», які набули поширення у Середні віки та на початку Нового часу, а з іншого – Академіями, які в Італії, Франції та Англії

⁴ Eamon W. Science and the Secrets of Nature. Books of Secrets in Medieval and Early Modern Culture. – Princeton, 1994.

об'єднали учених для дослідження таємниць природи. Цей історичний феномен зіграв неабияку роль у народженні модерної науки. У цій соціологічній перспективі можна також звернутися до статті Карло Гінзбурга «Високе та низьке: тема забороненого знання у XVI–XVII ст.»⁵

Другою проблемою є психологічний та психоаналітичний аспект, обумовлений уявленням про знімання покривала з жіночої фігури – Ізиди, яка символізує природу. За браком медичної та психоналітичної освіти я задовольнився натяком на це питання у присвяченому Ніцше розділі. У перспективі фемінізму ця проблема була розглянута Керолайн Мечент у книзі «Смерть природи, жінка, екологія та наукова революція»⁶. Ця праця є надзвичайно цінною своєю великою поінформованістю і глибокими міркуваннями щодо долі західної цивілізації. Також потрібно згадати у цьому контексті статтю Евелін Фокс Келер «Таємниці Бога, Природи та Життя»⁷.

У цій книзі я намагався показати, що для пояснення концептів і образів, які до наших днів використовувалися для визначення методу і завдань науки про природу, потрібно звернутися насамперед до античної, греко-латинської традиції. Наприклад у своєму чудовому дослідженні фізико-хімічного порядку Бертран де Сен-Сернен цитує текст Паскаля, у якому зокрема є така фраза: «Таємниці природи приховані; хоча вона

⁵ Ginzburg C. High and Low: The Theme of Forbidden Knowledge in the Sixteenth and Seventeenth Centuries // *Past and Present*. – 1976. – № 73. – P. 28–41.

⁶ Merchant C. *The Death of Nature, Women, Ecology and the Scientific revolution*. – San Francisco, 1980.

⁷ Fox Keller E. *Secrets of God, Nature and Life* // *History of the Human Sciences*. – 1990. – № 3(2). – P. 229–242.

діє завжди, наслідки цього відкривають далеко не завжди»⁸. Сен-Сернен коментує цей текст наступним чином: «Ця сторінка виявляє релігійні джерела позитивізму в теорії пізнання. Натяк на таємниці природи нагадує Книгу Іова, у якій Бог послідовно показує Іову різні чудеса Творіння, не розкриваючи, у який спосіб вони створені». Це правда, що можна певною мірою визнати релігійні джерела позитивізму, якщо розглядати його як настанову, яка забороняє йти далі наслідків, що даються шляхом спостереження і досвіду; ми повернемося до цього питання у розділі 11. Однак потрібно визнати, що вислів «приховані таємниці природи» походить не з Біблії, а з греко-латинської традиції, в якій часто використовуються такі формули, як *arcana naturae*, *secreta naturae** або *aporrhéta tés phuseôs**; це буде предметом нашого розгляду у розділі 3.

Ганс Блюменберг, який був моїм другом і про смерть якого я дуже шкодую, переконливо показав у своїй книзі «Парадигми метафорології»⁹ яким чином історія деяких метафор, більшість яких не може бути адекватно перекладена концептами й висловами (наприклад, оголеність істини, природа як книга і письмо, світ як годинник), дає змогу розкрити еволюцію духовних настанов і бачень світу, притаманних різним епохам. Ці традиційні метафори тісно пов'язані з тим, що у риторичі називають загальними місцями. Ідеться про формули, образи, метафори, що приймаються філософами й письменниками як усталені моделі, якими вони, як їм зда-

⁸ B. de Saint-Sernin. L'ordre physico-chmique // Philosophie des sciences. – Т. 1. – Paris, 2002. – P. 420.

* Примітки перекладача див. в кінці книги.

⁹ Blumenberg H. Paradigmen zu einer Metaphorologie. – Frankfurt, 1960.

ється, вільно послуговуються, хоча насправді ці моделі певним чином визначають їхнє мислення. Протягом століть вони постають перед чередою поколінь як своєрідна програма, яку потрібно реалізувати, як завдання, яке потрібно виконати, як настанова, яку потрібно прийняти, навіть якщо сенс цих сентенцій, образів і метафор з часом докорінно змінився. Ці ідеї, образи й символи можуть надихати мистецькі твори, поеми, філософські дискурси або життєві практики. Саме у такий напрямок історії метафор і загальних місць вписується це дослідження, чи йдеться про формулу «Природа любить приховуватися», чи про поняття покривала чи його знімання, чи про образ Ізиди. Ці образи й метафори одночасно виражають ставлення людини до природи і впливають на нього.

Читач певно буде здивований тим, що слово «природа» пишеться у книзі то з маленької літери, то з великої. Я вирішив писати його з великої літери тоді, коли воно так пишеться у цитованому мною тексті, або коли воно позначає якусь персоналізовану трансцендентну сутність, скажімо, богиню.

Хочу сердечно подякувати всім тим, хто допомагав мені у написанні цієї книги документами, порадами чи побажаннями. Дякую зокрема Еріку Віню за терпіння і справедливі зауваження, Сільвії Сімон за надану допомогу. Також дякую Кончетті Люна, яка коректно і плідно допомагала мені в усіх питаннях щодо бібліографії й редагування цього твору. Також я користувався цінними порадами та допомогою Монік Александр, Веронік Будон-Мілло, Ільзетраут

Адо, Сандри Ложьє, Жана-Франсуа Балодє, Рене Боне, Луї Франка, Рішара Гулє, Дітера Гарлфінгера, Філіпа Офмана, Нуччіо Ордінеа, Алєна Сєгондса, Браяна Стока, Жака Тюїє. Я висловлюю всім їм мою щиру вдячність.

П'єр АДО

ПРОЛОГ В ЕФЕСІ

Загадкова сентенція

Упродовж усієї нашої розповіді ми впізнаватимемо три переплетені між собою провідні лінії: відому формулу Геракліта «Природа любить приховуватися» з її багатотомним успіхом, поняття таємниці природи та, зрештою, образ прихованої Природи, що його уособлює Артеміда-Ізіда. Отже історія, яку ми розповідатимемо, символічно починається в Ефесі, у Малій Азії, десь близько 500 року до нашої ери. В цей день, як переповідає традиція¹, Геракліт, один з найдавніших грецьких мислителів, приніс до храму знаменитої Артеміди Ефеської книгу, ймовірно без назви, у якій підсумував все своє знання.

У цій книзі міститься загадкова сентенція², усього три грецькі слова – *phusis kruptesthai philei*. Їх традиційно перекладають формулою «Природа любить приховуватися», хоча цілком імовірно, що Геракліт ніколи не мислив її у цьому сенсі. Наступні покоління постійно інтерпретуватимуть ці слова, які дають нам змогу побачити те, що ми вважаємо початком розмірковувань над таємницею реальності; однак цілком можливо, також, що ці слова є завершенням тривалих роздумів, які тягнуться з глибини віків. У цьому ефеському храмі перебувала статуя Артеміди – ідол з чорного дерева, строкато вдягнена, з прикрасами на шиї та грудях, нижня частина тіла затиснута у вузький футляр: загадкова та дивовижна фігура, що прийшла з правіків (іл. 2).

¹ Діоген Лаертський, IX, 6

² Геракліт, фрагм. 123; Dumont, p. 173.

Упродовж всього шляху, який ми зараз розпочинаємо, ми будемо простежувати зв'язки, які виникли того дня та на довгі віки, між цими словами й цією фігурою Артеміди, яка, як ми побачимо, потроху ототожнилася з фігурою Ізиди. Ми також простежимо крок за кроком метаморфози теми покривала та його знімання – як у випадку покривала Смерті, чи покривала Ізиди, так і у випадку таємниць Природи чи таємниці Буття.

Три грецькі слова *phusis kruptesthai philei*, вимовлені й написані Гераклітом, завжди будуть навантажені значенням – тим значенням, якого їм надав Геракліт, і тим, яке згідно з думкою наступних віків ці віки в них відкрили. Ще дуже довго, можливо навіть і назавжди, вони зберігатимуть свою таємницю. Як і Природа, вони люблять приховуватися.

Що хотів сказати сам Геракліт, коли вимовив або написав ці слова? Насправді дізнатися це надзвичайно важко, щонайменше з двох причин. Насамперед тому, що з часів античності неясність Геракліта стала приказкою. Двома століттями пізніше Аристотель казав, що неможливо розставити розділові знаки у тексті філософа з Ефесу, «адже не ясно, до якої частини фрази – наступної або попередньої, належить певне слово»³. До речі, ця неясність є однією з рис архаїчної мудрості, яка охоче виражається у формі загадок. У «Протагорі» Платона Сім Мудреців доводять свою мудрість «стислими й достопам'ятними висловами», які вони подарували Аполонові, написавши на його храмі в Дельфах. Таким є стиль давньої філософії, як каже Платон, «лаконська стислість»⁴. Проте Геракліт

³ Аристотель, Риторика, III, 5, 1407 b 11.

⁴ Платон, Протагор, 343 / Пер. Й. Кобіва.

не задовольняється загадковою стислістю, він також хоче показати засобами цієї літературної форми те, що для нього є законом будь-якої реальності – боротьбу між протилежностями і постійні метаморфози внаслідок цієї вічної боротьби протилежних сил.

Отже, не йдеться про те, щоб довіритися інтерпретаціям цього незрозумілого тексту, які нам залишили давні мислителі, тим більше, що ті, хто жив після Сократа, зокрема Платон і Аристотель, жили в універсумі думки, який повністю відрізнявся від світу мислителя з Ефесу. Мова еволюювала, думка набула інших форм і автори цієї доби – між іншим, так само, як і модерні автори, – не помічають суперечностей у своїх власних інтерпретаціях. Щоб зрозуміти цей текст, потрібно радше порівнювати Геракліта з Гераклітом, або щонайменше з авторами, не надто віддаленими від нього у часі. У тому, що стосується Геракліта, можливості порівняння на жаль надто обмежені, адже до нас дійшло лише сто двадцять шість фрагментів його творчості, в цілому не більше десятка сторінок. Ці фрагменти мають форму коротких сентенцій, загадкових афоризмів, які з легкістю приймають антитетичну структуру й відбивають у такий спосіб сам устрій реальності з його збігом протилежностей.

I

ПОКРИВАЛО СМЕРТІ

1

Афоризм Геракліта:

Те, що народжується, схильне зникнути

Щоб зрозуміти афоризм Геракліта, мусимо спробувати зрозуміти три слова. Насамперед потрібно сказати, що тип фраз, який містить слово *philein* (любити) часто зустрічається у самого Геракліта, а також у трагіків, або ж у Геродота, наприклад: «Вітер «любить» [має звичку] віяти»¹, чи у Демокріта: «Завдяки цим вправам [зусиллям з навчання читанню та музиці] повага «любить» зростати [зазвичай зростає]»². Слово «любить» (*philein*) означає тут не почуття, а природну або звичну схильність, процес, який виникає з необхідністю або досить часто.

Але чим є те, про що кажуть: «воно схильне приховуватися», «зазвичай приховується»? Ідеться про *phusis* – за доби Геракліта це слово мало багатий сенс і не означало власне Природу як сукупність або начала явищ. За тієї доби це слово мало насамперед два значення: воно могло означати з одного боку устрій, власну природу будь-якої речі та, з іншого боку, процес реалізації, генези, виникнення, приросту якоїсь речі.

Перше значення підтверджується у Геракліта. Він заявляє, що його власний метод полягає у поділі будь-

¹ Геродот, Історії, II, 27 (в перекладі А. Білецького «вітерці звичайно віють» – прим. пер.).

² Демокріт, фр. 179; Dumont, p. 891.

якої речі відповідно до її природи³, що у контексті того, що нам відомо про вчення Геракліта, має означати поділ кожної речі з виявленням притаманного їй збігу протилежностей. Якщо розуміти *phusis* у цьому значенні, то можна припустити, що «приховуватися» стосується труднощі відкриття власної природи кожної речі. У Геракліта слова *kruptein* та *kruptesthai* справді можуть мати сенс «приховувати від пізнання», наприклад, у випадку Аполона у Дельфах: «Його промова не каже й не приховує, вона вказує»⁴. Тому цілком можливо сенсом нашого афоризму є «природа (у сенсі власного устрою, власної сили, життя речі) любить приховуватися, не бути видимою». Втім це тлумачення передбачає два відтінки: або природа речей є важкою у пізнанні, або природа речей вимагає свого приховування, тобто мудрець повинен її приховувати⁵.

Однак можна цілком законно запитати себе, чи не потрібно розуміти тут *phusis* скоріше у другому значенні – процесу, тобто значенні появи, народження якоїсь речі чи речей. Цей сенс також існував за доби Геракліта, найкращий приклад чого знаходимо у Емпедокла: «Для всіх смертних речей немає ні народження (*phusis*), ні кінця в огидній смерті, а є лише змішування та розрізнення переплетених речей, саме це люди називають *phusis*»⁶. Емпедокл має на думці, що якщо люди вважають, що слово

³ Геракліт, фр. 1; Dumont, p. 146.

⁴ Геракліт, фр. 93; Dumont, p. 146.

⁵ Саме це дає зрозуміти цитування фрагменту 86 Климентом Александрийським, що, втім, можливо є деформацією: «Приховувати» глибину пізнання «означає приязну недовіру [вчителя стосовно натовпу], оскільки недовіра уникає бути відомою» (див. Стромати, V, 13, 88, 5; див. коментар А. Лебулека: *Le Boulluec A. de // Clément d'Alexandrie. Stromates.* – Paris, 1981. – Т. II. – Р. 289).

⁶ Емпедокл, фр. 8; Dumont, p. 376.

phusis позначає процес, який спричиняє існування речі, то вони помиляються: *phusis* є процесом змішування та розрізнення вже існуючих речей. Якою б не була порушена Емпедоклом проблема, зрозуміло, що слово *phusis* означає тут процес появи речей. Отже, афоризм Геракліта міг би означати: «Процеси народження та утворення схильні приховуватися». Ми продовжуємо перебувати у реєстрі труднощів пізнання і можемо порівняти наш афоризм з іншим афоризмом Геракліта: «Ідучи своїм шляхом, ти ніколи не зможеш знайти межі душі, навіть якщо досліджуватимеш всі шляхи – настільки її *logos* є глибоким»⁷. Порівнявши обидві сентенції, можна дійти висновку, що *phusis* тотожне *logos*, тобто подиху, що поєднує протилежності.

Зрештою це означає, що ми цілком можемо витлумачувати *kruptesthai* у зовсім іншому сенсі. І справді, це дієслово у активному способі *kruptein*, а також у середньому способі *kruptesthai*, може означати «ховати, закопувати», як дієслово *kaluptein*. «Kalypso», знаменита Каліпсо, яка затримала Одиссея, є богинею смерті⁸. Це значення відповідає одночасно уявленню про землю, яка ховає тіло та уявленню про покривало, яким вкривають голову мертвих. Наприклад, Федра у «Гіпполіті» Евріпіда, нажахана пристрістю, що її пожирає, просить свою годувальницю покрити їй голову. Та це робить, однак додає: «Вкриваю. Коли ж то й мене, стару, окутає смерть?»⁹. Смерть постає тут як покривало, темрява, хмара¹⁰. Це

⁷ Геракліт, фр. 45; Dumont, p. 156.

⁸ Güntert H. Kalypso. – Halle, 1919. – S. 28–33: Каліпсо є «тією, що ховає», тобто богинею смерті.

⁹ Евріпід, Гіпполіт, вірш 245–250 / Пер. А. Содомори.

¹⁰ Onians R.B. The Origins of European Thought. – Cambridge, 1954. – P. 423, 427.

можливе значення *kruptein*, *kruptesthai* скеровує нас до зовсім іншого витлумачення уривку Геракліта. Як ми щойно побачили, слово *phusis* може означати народження, а слово *kruptesthai* своєю чергою може вказувати на смерть, зникнення. Ми, таким чином, маємо опозицію народження та смерті, виникнення та зникнення, і сентенція набуває антитетичного вигляду у повній відповідності до загального спрямування Геракліта.

Тут ми знову матимемо дві можливі форми антитези. Насамперед можна припустити, що *phusis* та *kruptesthai* повинні розумітись у активному сенсі. Тоді матимемо наступне значення афоризму: «Те, що народжує, прагне знищити», тобто та сама сила народжує та умертвляє. Однак можна припустити, що обидва слова мають пасивний сенс. Слово *phusis* справді може позначати, як у Аристотеля¹¹, результат процесу утворення, форму, що виникла наприкінці цього процесу. Наш афоризм тоді означатиме: «Те, що є наслідком процесу народження, прагне зникнути», або «Форма, яка виникла, прагне зникнути».

Отже маємо п'ять можливих перекладів загадкової сентенції, що доводить складність розуміння Геракліта:

1. Устрій кожної речі прагне приховатися (тобто є складним для пізнання).
2. Устрій кожної речі хоче бути прихованим (тобто не хоче бути викритим).
3. Походження прагне приховатися (тобто походження речей є складним для пізнання).
4. Те, що народжує, прагне знищити (тобто те, що народжує, прагне умертвити).
5. Форма (видимість) прагне зникнути (тобто народжене хоче померти).

¹¹ Аристотель, Політика, I, 2, 1252 b 33..

ЗМІСТ

Переднє слово	6
Пролог в Ефесі. Загадкова сентенція	14
I. ПОКРИВАЛО СМЕРТІ	
1. Афоризм Геракліта: те, що народжується, схильне зникнути	17
II. ПОКРИВАЛО ПРИРОДИ	
2. Від phusis до Природи	27
1. Від відносного до абсолютного вжитку	28
2. Платон	33
3. Аристотель	36
4. Максими Природи	37
5. Стоїки	38
6. Персоніфікація Природи	40
3. Таємниці богів і таємниці Природи	43
1. Божественні таємниці	43
2. Таємниці Природи	45
3. Природа як таємниця	49
4. Таємниці Природи у Середньовіччі та за Модерної доби	50
III. «ПРИРОДА ЛЮБИТЬ ПРИХОВУВАТИСЯ»	
4. Афоризм Геракліта та алегорична екзегеза	53
1. Теологічна фізика	53
2. Філон Александрійський	61
5. «Природа любить загортатися».	
Міфічні та тілесні форми	68
1. Міфічна фізика «Тімея» Платона та епікурейська критика	68
2. Природа любить загортатися, оскільки вона є нижчою реальністю	69
6. Каліпсо чи «виображення у довгих покривалах»	78
1. Нижчість Природи	78
2. Загортання Природи та виображення	80
3. Цнотливість Природи	83
4. Оголене та Одяг	86
5. Процес природний та образний	87
7. Геній язичництва	91

1. Природа, боги та традиційні культури	91
2. Апологія язичництва та толерантність: Фемістій та Сіммах	94
3. «Телестика». Імператор Юліан.	97
8. «Боги Греції»	103
1. Язичницькі міфи у християнському світі. Середньовіччя	103
2. Відродження	106
3. «Боги Греції» Шіллера	109
IV. РОЗКРИТТЯ ТАЄМНИЦЬ ПРИРОДИ	
9. Прометей та Орфей	118
1. Фізика як розкриття таємниць Природи	118
2. Процедура судочинства	120
3. Фізика спостереження	124
4. Прометей та Орфей	124
V. ПРОМЕТЕЄВА НАСТАНОВА. РОЗКРИТТЯ ТАЄМНИЦЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІКИ	
10. Механіка та магія від античності до доби Відродження	130
1. Прометеева настанова	130
2. Антична механіка	131
3. Антична магія	138
4. Природна магія наприкінці Середньовіччя та за доби Відродження	141
5. Механіка та магія у Середньовіччі та за доби Відродження	149
11. Експериментальна наука та механізація Природи	154
1. Античний та середньовічний експеримент	154
2. Спадок магії та механіки	156
3. Механістична революція XVII ст.	159
4. Таємниці Природи	167
5. Християнські джерела натхнення механіцизму	169
6. Божественна таємниця	171
7. «Інженер на пенсії»	177
8. «Смерть Природи»?	178
12. Критика прометеевої настанови	181
1. Марна допитливість	181
2. Критика технік силування Природи	184
3. Примітивізм	188
4. Модерні побоювання: Руссо та Гьоте	192

5. Сучасні побоювання	198
-----------------------------	-----

VI. ОРФІЧНА НАСТАНОВА. РОЗКРИТТЯ ТАЄМНИЦЬ ЗАСОБАМИ ДИСКУРСУ, ПОЕЗІЇ ТА МИСТЕЦТВА

13. Фізика — здогадна наука	201
1. Два методи розкриття таємниць Природи	201
2. «Тімей» Платона	202
3. Здогадний характер фізики	207
4. Численні пояснення того самого феномену	210
5. «Зберегти феномени»	211
14. Істина — донька Часу	216
1. Надії дослідження	216
2. Ідея прогресу наукового пізнання в античності	218
3. Прогрес, представлений як поступове розкриття	219
4. Прогрес як дослідницьке зусилля череди поколінь	223
5. Сенека та модерний розвиток ідеї прогресу	226
6. Істина – донька Часу	230
7. Прогрес науки, витвір усього людства та нескінченне завдання	234
15. Вивчення Природи як духовна вправа	239
1. Задоволення від пізнання	239
2. Споглядання природи та велич душі	241
3. Вивчення Природи як етика об'єктивності	244
4. Вивчення Природи на службі людини	246
16. Поведінка Природи. Економна, грайлива чи марнотратна?	249
1. Економна Природа	249
2. Грайлива Природа	257
3. Марнотратна Природа	261
17. Поетична модель	264
1. Природа – поет	264
2. Ієрогліфічна мова Природи	265
3. Поема-Всесвіт	270
18. Естетичне сприйняття та походження форм	277
1. Три способи наближення до реальності	277
2. Узагальнена естетика	283
3. Походження форм	287
4. Полярність та приріст	290
5. Спіраль та звивиста лінія	292
6. Космічний екстаз	297

VII. ПОКРИВАЛО ІЗІДИ

19. Артеміда та Ізіда	303
1. Артеміда Ефеська	303
2. Ізіда	307
3. Покривало Ізиди	309
4. Тема розкриття	311

VIII. ВІД ТАЄМНИЦІ ПРИРОДИ ДО ЗАГАДКИ ІСНУВАННЯ. ЖАХ ТА ЗАЧАРУВАННЯ

20. Ізіда не має покривал	318
1. «Геній, що розкриває бюст Природи»	318
2. Науковий метод Гьоте	325
3. «Загадка при світлі дня»	328
21. Священний трепіт	338
1. Еволюція ставлення до Природи	338
2. Ізіда Плутарха та Прокла	341
3. Масонська Ізіда	344
4. Ізіда німецьких передромантизму та романтизму	348
5. Почуття піднесеного та священний трепіт	358
22. Природа-сфінкс	368
1. Воля до істини та захоплення видимістю	368
2. Покривало Ізиди та Природа-Сфінкс	374
3. «Сором'язливість» Істини та Баубо	379
4. Діонісійський екстаз	386
23. Від таємниці Природи до загадки буття	390
1. Шеллінг	390
2. Таємниця екзистенції та тривога	392
3. Афоризм Геракліта у Гайдегера	395
4. Тривога, нудота, зачарування	400

ВИСНОВКИ	410
-----------------------	-----

БІБЛІОГРАФІЧНІ ВКАЗІВКИ	416
--------------------------------------	-----

ПРЕДМЕТНО-ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	422
---	-----

ПРИМІТКИ ПЕРЕКЛАДАЧА	441
-----------------------------------	-----

О. Йосипенко. ІСТОРІЯ МЕТАФОРИ ТА ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ. Післямова перекладача	444
---	-----



ЩО ТАКЕ «НОВИЙ АКРОПОЛЬ»?

- Це міжнародна культурна організація, мета якої – відродження філософії як дієвої сили оновлення людини і суспільства.
- Це об'єднання людей різного віку, національностей, професій, які прагнуть повернення і збереження загальнолюдських цінностей.
- Це філософська школа, програма якої ґрунтується на традиційних вченнях Сходу і Заходу.
- Це відкритий для всіх культурний центр, який щотижня пропонує різноманітну програму лекцій, семінарів, літературних і музичних вечорів, організовує виставки, екскурсії, зустрічі з діячами науки, культури, мистецтва.
- Це практична робота у багатьох сферах життя: екології і благодійності, наукових дослідженнях і педагогіці.
- Це культурні центри у Києві, Харкові, Львові, Дніпрі, Одесі, Івано-Франківську, Миколаєві, Полтаві, Запоріжжі.

Контакти:

Київ: (067) 656-33-62

Дніпро: (066)170-68-41

Харків: (073) 009-04-63

Миколаїв: (066) 685-39-22

Львів: (067) 585-18-57

Полтава: (095)127-33-14

Одеса: (067) 348-51-30

Запоріжжя: (050) 451-50-77

Івано-Франківськ: (095)46-45-436

www.newacropolis.org.ua

П'єр Адо

ПОКРИВАЛО ІЗІДИ
Нарис історії ідеї Природи

Переклад з французької
Оксани Йосипенко

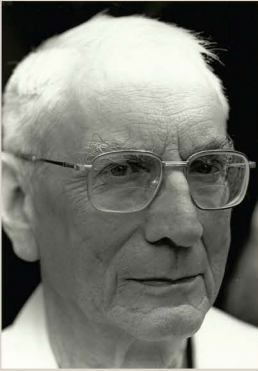
Науковий редактор
Сергій Йосипенко

Відповідальний редактор *Фертенко В.*
Коректор *Воронецька Ю.*
Комп'ютерний дизайн та верстка
Мефоденко В., Каменщиков А.

Формат 84×108 1/32. Папір офсетний.
Гарнітура Petersburg. Друк офсетний.
Тираж 1000
Зам. №

Асоціація «Новий Акрополь»
Свідоцтво про держреєстрацію Серія А00 №774084
02100, м. Київ, вул. Попудренка, буд. 26/9

Віддруковано ЗАТ «ВІПОЛ»
03151, Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.



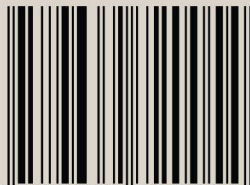
П'ЄР АДО (1922–2010) — видатний французький філософ, філолог, знавець і перекладач творів античних авторів, професор Колеж де Франс.

«Покривало Ізиди» — одна з останніх книг П'єра Адо, задум якої він, за власним зізнанням, виношував більше сорока років. У ній автор розкриває походження численних уявлень про природу і настанов щодо неї, які, на його думку, стали можливими завдяки

різним тлумаченням афоризму Геракліта «Природа любить приховуватися», що творять відмінні формули розуміння реальності: «Те, що народжується, схильне зникнути»; «Природа вбирається у чуттєві форми та міфи»; «Природа приховує у собі таємні властивості»; «Буття розкриває себе у приховуванні» тощо. П'єр Адо реконструює таким чином контраверсійну історію ідеї Природи у західній думці, що вже упродовж більш ніж двадцяти п'яти століть розривається між тим, що він називає прометеєвою настановою («людина має опанувати природу і стати її господарем»), та орфічною настановою — «ніхто, окрім поета та митця, не може зазирнути за покривало таємниці Природи».

Книга є рідкісним для нашого часу прикладом синтезу філософського, наукового та мистецького підходів і, у цій якості, буде цікавою широкому інтелектуальному загалу.

ISBN 978-966-97200-5-4



9 789669 720054 >